

למידה מרחוק ולמידה פתוחה

מסגרות של חינוך מרחוק החלו לפעול במאה ה-18, עם תקופת ההשכלה, כדי לשקף את המגמה של שוויוניות בחינוך. ניתן להצביע על שלוש תקופות בהתפתחות השיטה של למידה מרחוק:

- חינוך מרחוק באמצעות התכתבות. שיטה זו נפוצה במאה ה-19 בעקבות הרחבת שירותי הדואר ורשת מסילות הברזל. החינוך התאפיין בדפוס תעשייתי ובסגנון הוראה דידקטית. החינוך מרחוק היה מכוון קודם כל לאוכלוסיות שלא זכו בחינוך פורמלי, כמו נשים, פועלים ואיכרים. החינוך בהתכתבות תרם למאבק באנאלפביתיות והעניק לאוכלוסיות בשוליים גישה ללמידה. בשלהי המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 הלמידה מרחוק התפתחה ונעשתה פופולרית מאוד.
- חינוך מרחוק באמצעים אודיו-ויזואליים. שלב זה של הוראה מרחוק מתחיל לאחר מלחמת העולם הראשונה, התפתח ונפוץ במחצית השנייה של המאה ה-20. הוראה מרחוק באמצעות תוכניות רדיו אפשרה להתגבר על מגבלות רבות והפכה את תהליך הלמידה לישיר יותר. שידורי הרדיו הגיעו להמונים וסייעו להפצת השיטה. בתקופה זו הופיע לראשונה דגם של אוניברסיטאות פתוחות. על אף שההוראה הייתה ממוקדת במורה, עצמאותם של הלומדים הלכה וגדלה בזכות פיתוחים טכנולוגיים.
- חינוך מרחוק מבוסס מחשבים. שלב זה מתרחב במעבר לחברת הרשתות. המונח 'מרחק' משתנה, ונעשה אפשרי שילוב בין השגת המונים לגישה פרטנית. חינוך מרחוק מפסיק להיות ממוקד במורה והופך לממוקד בלומד. בשלב זה, בבסיס הלמידה מרחוק עומדת האינטראקציה. מופיעים דגמי למידה שונים, כמו למידה מקוונת גמישה, למידה בכל מקום ולמידה לאורך החיים – רעיון שתופס תאוצה.

השינויים המרכזיים שחלו במהלך התפתחותם של הדגמים ללמידה מרחוק כוללים מעבר מלמידה ממוקדת במורה ללמידה ממוקדת בלומד, למידה אינטראקטיבית וגמישה וכן שינוי תפיסתי בהבנת המונח 'מרחק'. חשוב לציין, כי התפתחות הלמידה מרחוק הייתה תלויה בהתפתחות טכנולוגית, אבל עם זאת, החדשנות הטכנולוגית אינה מהווה רכיב אינהרנטי של למידה מרחוק, אלא רק אמצעי להעברת התוכן.

בפרדיגמה של היום, המונח 'מרחק' מייצג פחות את המרחק הפיסי ויותר את המרחק הפסיכולוגי-חברתי. למידה מרחוק היא למידה פתוחה, המאפשרת להתגבר על סוגים שונים של מרחקים, מכשולים ומוגבלויות של הלומדים. מכאן, החזון של הלמידה הפתוחה הוא למידה שהונגשה לכולם וכוללת את כל קבוצות האוכלוסייה והותאמה לצרכים של כל אחד. תפיסת הלמידה הפתוחה רחבה יותר מזו של הלמידה מרחוק, כאשר ניתן לראות בלמידה פתוחה מתודה המאפשרת ללמוד בכל מקום, גם ללא מגע פנים-אל-פנים עם המורה ובדרך הזאת להשיג את יעדי הלמידה.

התפיסה הפדגוגית של למידה פתוחה כוללת הענקת בחירה ללומד באשר לאמצעי הלמידה, מיקום הלמידה וקצב הלמידה. המונח 'פתוח' מתייחס גם להיעדר דרישות מוקדמות לכניסה לתהליך הלמידה. בגישה של למידה פתוחה תהליכי ההוראה והלמידה הופכים להיות נושא למשא ומתן מתמיד, כאשר האותנטיות של הלומד המשתתף בתהליך הלמידה וחירותו הם ערך מרכזי.

למידה גמישה פירושה יצירת סביבת למידה המתאפיינת בשילוב בין מתודות הוראה פתוחה ולמידה מרחוק, הכרה בצרכים ובסגנונות למידה שונים וייחודיות של כל לומד, עם דגש על השוויון בתוכנית הלימודים ובגישה הפדגוגית, שימוש במגוון רחב ככל האפשר של אמצעי למידה ופיתוח מיומנויות של למידה בהתאם לאורח החיים של הלומדים והצוות הפדגוגי. הלמידה הופכת להיות עצמית והיא מתאפיינת ברמה גבוהה של עצמאות הלומד ומכוונות לפיתוח יעילות עצמית ומיומנויות למידה לאורך החיים.

בעידן של היום, המתאפיין בשפע של ידע ובצמיחת סוגים שונים של למידה פתוחה, נוצרה תיאוריית למידה חדשה, המדגישה את האופי המשותף והאינטראקטיבי של הידע ושל תהליך הלמידה. תפיסת הקישוריות (connectivism) מסבירה כיצד מתרחשים תהליכי למידה ברשתות בעידן הדיגיטלי. תיאוריית הקישוריות, שפותחה על ידי Siemens, מתארת את תהליכי הלמידה מנקודת הראייה של היכללות ברשת המידע והרחבתה, כאשר הלמידה המרושתת מתאפיינת בגיוון, בהיקף רחב ובחוזק קשריה. התפיסה הפדגוגית של הקישוריות מבוססת על מספר הנחות:

- למידה וידע מוטמעים בגיוון הדעות.
- למידה היא תהליך של יצירת קשרים ורשתות של קשרים - בין תחומים, מקורות מידע ולומדים.
- טיפוח רשתות של קשרים חיוני לפיתוח יכולת הלמידה לאורך החיים.
- מיומנות מרכזית של למידה היא היכולת לזהות קשרים בין תחומים, רעיונות ומונחים.
- דגש על דיוק, עדכניות ורלוונטיות של הידע הנרכש.
- תהליך קבלת ההחלטות, בחירת נושא הלמידה ומשמעות התוכן הנלמד מהווים חלק אינטגרלי מהתהליך הלמידה.
- לסיכום, ניתן להדגיש תובנות אחדות:
- מהבחינה התיאורטית, חינוך ולמידה פתוחה הם למידה בין-דיסציפלינרית גמישה. ניתן להגדיר זאת ככל פעילות למידה בתחומים הפורמליים והלא פורמליים, המתווכת על ידי טכנולוגיות מידע ותקשורת כדי לצמצם את המרחק, גם במובן הפיסי וגם במובן הפסיכולוגי, להעלות אינטראקטיביות ותקשורת בין לומדים, מקורות ידע ומתווכים.
- ההתפתחות ההיסטורית של חינוך מרחוק ולמידה פתוחה מצביעות על הקשר העמוק שבין הגישות הללו לתפיסות של פדגוגיה ביקורתית. לכן, יש צורך לבחון את היישומים המודרניים של התפיסות הנ"ל לאור עקרונות הפדגוגיה הביקורתית ולהבטיח את המשך הקשר ביניהן.
- בראשית דרכם, חינוך מרחוק ולמידה פתוחה היו מובדלים מדגמי החינוך המסורתיים, אך הגבולות ביניהם מטשטשים והולכים. עם זאת, השילוב ביניהם מצליח אך ורק כאשר מתקיים ביניהם קשר קומפלימנטרי, כלומר, כאשר הם משלימים זה את זה ולא מחליפים זה את זה.

- טכנולוגיות מידע מאיצות את ההתפתחות של למידה מרחוק ומעניקות הזדמנויות חדשות של למידה פתוחה. יש להתייחס לשימוש בכלים הטכנולוגיים כאמצעי ולא כמטרה בפני עצמה.

התקציר מבוסס על המאמר :

Bozkurt, A. (2019). From distance education to open and distance learning: A holistic evaluation of history, definitions, and theories. In S. Sisman-Ugur, & G. Kurubacak (Eds.), *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism* (pp. 252-273). Hershey, PA: IGI Global.